

Kritik mot en domare vid Norrköpings tingsrätt för att tingsrätten dömt en person för en gärning som han inte var åtalad för

Beslutet i korthet: En person var åtalad för att tillsammans och i samförstånd med andra ha begått ett rån i en butik. Tingsrätten dömde honom för att *antingen* ha varit inne i butiken och utfört själva rånet *eller* för att ha kört en flyktbil från brottsplatsen. Åklagaren hade emellertid inte påstått att någon av de inblandade hade kört en flyktbil. Den ansvariga domaren får kritik för att tingsrätten dömde den tilltalade för en gärning som han inte var åtalad för.

Initiativet

Med anledning av uppgifterna i en artikel publicerad i Dagens Juridik den 7 mars 2014 beslutade jag den 10 mars 2014 att i ett särskilt ärende utreda Norrköpings tingsrätts handläggning och bedömning av åtalet gentemot AA i tingsrättens mål B 3687-12.

Utredning

Dagboksblad, anteckningar från huvudförhandlingen och domen i tingsrättens mål samt motsvarande handlingar i Göta hovrätts mål B 155-14 hämtades in och granskades. Av handlingarna framgick bl.a. följande:

Den 18 och 20 december 2013 höll Norrköpings tingsrätt huvudförhandling. Åklagare i målet var kammaråklagaren BB. Tilltalade var AA och ytterligare en person. Tingsrätten bestod av rådmannen CC som ordförande och tre nämndemän. Åklagaren yrkade ansvar för rån enligt följande gärningsbeskrivning:

DD och AA har den 6 december 2012 tillsammans och i samförstånd med andra personer i Guldfyndys butik på Koppargatan i Norrköping medelst hot om våld, som inneburet eller för den Guldfyndysanställda EE framstått som trängande fara, stulit diverse guldföremål till ett värde av 497 860 kronor, tillhörande Guldfynd. Hotet om våld har bestått i att AA riktat ett vapen eller vapenliknande föremål mot målsäganden och att han slagit sönder inredningen i butiken med en yxa.

Sålunda har AA vid tillfället, beväpnad med pistol och yxa, gått in i butiken Guldfynd med avsikt att begå rån samtidigt som DD tillsammans med annan hållit vakt från den närliggande butiken Name It.

DD har i vart fall främjat gärningen med råd eller dåd genom att han deltagit i planeringen av rånet och därvid tillhandahållit en bil, bokat rum på vandrarhem i Norrköping samt köpt en väska som använts i samband med rånet.

Som lagrum åberopade åklagaren 8 kap. 5 § och 23 kap. 4 § brottsbalken.

I en dom den 20 december 2013 dömde tingsrätten AA till två års fängelse för rån. Som lagrum angavs 8 kap. 5 § första stycket 1 brottsbalken. I domskälen anförde tingsrätten bl.a. att det fanns en beaktansvärd risk för att det kunde vara en annan person, och inte AA, som utförde själva rånet. Vidare anfördes att AA, om han inte varit rånaren, måste varit den person som förde flyktbilen från brottsplatsen. Tingsrätten konstaterade därefter att detta moment utöver planeringen av rånet hade varit nödvändigt för brottets utförande och att, med förbehåll för att deras båda roller inte kunnat klarläggas, AA var en av gärningsmännen.

Efter att de båda tilltalade och åklagaren hade överklagat tingsrättens dom höll Göta hovrätt huvudförhandling den 13 och 14 februari 2014. I en dom den 28 februari 2014 frikände hovrätten AA från ansvar för rån och anförde bl.a. följande i domskälen (s. 8–9):

Tingsrätten har dömt AA för att, om han inte varit rånaren, ha fört flyktbilen från brottsplatsen. Som försvaret har påpekat finns det inte i gärningsbeskrivningen något påstående om att AA skulle ha fört flyktbilen. I stället har åklagaren i stämningsansökningen tydligt angett att det som läggs AA till last är att han, beväpnad med pistol och yxa, gått in i butiken Guldfynd med avsikt att begå rån. Av 30 kap. 3 § brottsbalken [*rättegångsbalken*, JO:s anm.] och artikel 6 i Europakonventionen följer att AA inte kan dömas för något annat än det som åklagaren har angett att han bör fällas till ansvar för (jfr t.ex. Högsta domstolens dom den 8 februari 2013 i mål nr B 868-12). Eftersom hovrätten således inte funnit styrkt att AA var den som utförde rånet ska han frikännas.

På grund av vad som hade kommit fram vid genomgången av de inhämtade handlingarna fann jag anledning att anta att tjänstefel enligt 20 kap. 1 § brottsbalken hade begåtts. Jag beslutade därför den 1 april 2014 att inleda en förundersökning om sådant brott.

Under förundersökningen hölls inledningsvis förhör med kammaråklagaren BB och advokaten FF, som var AA:s ombud och offentliga försvarare i brottmålet. Därefter hölls förhör med CC. Vid förhöret delgavs han misstanke om tjänstefel. Han bestred ansvar för brott.

Under tiden förundersökningen pågick gav CC in två promemorior och en skrivelse till JO.

Efter att förundersökningen hade avslutats beslutade jag den 13 januari 2015 att inte väcka åtal mot CC.

Tingsrätten uppmanades därefter i en remiss att redovisa sin bedömning av handläggningen av åtalet i mål B 3687-12.

Tingsrättens yttrande

Tingsrätten (lagmannen GG) lämnade in ett yttrande till vilket var bifogat ett yttrande från rådmannen CC. GG uppgav följande:

Tillsammans och i samförstånd

CC har såväl under förundersökningen som i sitt bifogade yttrande redovisat sin uppfattning av hur han uppfattat att en gärningsbeskrivning av nu aktuellt slag kan tolkas. Uppfattningen kan väl sammanfattas att det i uttrycket ligger ett gärningspåstående på ett övergripande eller generellt plan och att det individualiserade påståendet inte begränsar prövningen. Visst stöd för riktigheten av sin uppfattning om vad som behöver anges i gärningsbeskrivningen har han bl.a. fått i det avgörande från Högsta domstolen den 1 oktober 2014 i mål Ö 4417-12, vilket han gett in under förundersökningen. Enligt min mening går det inte att med säkerhet slå fast att hans uppfattning strider mot gällande rätt. Rättsläget får väl i avsaknad på ett klargörande från Högsta domstolen bedömas som i viss mån oklart.

Borde CC ha handlat annorlunda under huvudförhandlingen eller efter överläggningen och innan domen avkunnades?

I denna del utgår jag från den alternativa gärningsbeskrivningen som CC delgetts. Enligt denna skulle han av oaktsamhet åsidosatt vad som gällde för uppgiften genom att inte genom frågor och påpekanden ha försökt klarlägga innebörden av åklagarens gärningsbeskrivning samt hur parterna ställde sig till möjligheten att döma AA för rån på det sätt tingsrätten senare gjorde. Med den uppfattning CC hade i frågan om tolkningen av begreppet *tillsammans och i samförstånd* är hans handlande konsekvent och följdriktigt. Som han själv redovisat har han haft uppfattningen att det för AA måste ha stått klart att denne inte bara behövde försvara sig mot det individualiserade momentet i gärningsbeskrivningen utan även mot vad som framkom om dennes aktiva del i planeringen av rånet och att det var fråga om en ansvarsprövning där rollerna inte kunnat klarläggas. Jag noterar att det finns ingenting i utredningen som motsäger CC:s uppfattning om vad som stått klart för AA under huvudförhandlingen.

Tolkningen av tillsammans och i samförstånd får anses vara i strid med gällande rätt

Bedömningen i denna del utgår från att det på objektiva grunder får anses ha funnits oklarheter kring vad åklagaren gjort gällande.

Uttrycket *tillsammans och i samförstånd* är ett gärningsmoment, som behöver återopas av åklagaren (se bl.a. Nordh, Processens ram i brottmål, s. 41). Av uttrycket följer att flera tilltalade anses ansvariga som medgärningsmän för rånet, även om det bara utfördes av en av dem. Med den av åklagaren angivna individualiseringen av AA:s agerande – den som faktiskt utförde rånet – blir uttrycket för dennes del egentligen överflödigt. Av åklagarens anslutningsöverklagande och svarsskrivelse till hovrätten står klart att hon ansett det fullt möjligt att döma som tingsrätten gjort utan att behöva justera åtalet. Åklagarens uppgifter i förhöret med henne under förundersökningen bekräftar detta. Slutsatsen måste bli att åklagaren inte ansett att den valda konkretiseringsnivån beträffande AA utgjort ett hinder mot att döma honom som medgärningsman för rånet även om hans roll inte kunnat klarläggas. Påståendet om att tingsrätten dömt utöver gärningspåståendet har uppenbarligen inte kommit förrän under hovrättens huvudförhandling.

Av det nu anförda följer att det funnits en oklarhet i förhållande till vad åklagaren påstått om AA i gärningsbeskrivningen. Enligt min mening borde detta ha föranlett tingsrätten att utöva materiell processledning genom att fråga åklagaren om hur hon såg på frågan om AA:s handlande för det fall tingsrätten

kom fram till att de inblandade personernas roller inte kunde klarläggas på det sätt hon gjorde gällande. Ett sådant påpekande går inte utöver vad som är möjligt utan att rättens opartiskhet sätts ifråga (jfr bl.a. RÅ:s inställning i Högsta domstolen i rättsfallet NJA 2013 N 6). Den materiella processledningen går före tolkningen av gärningsbeskrivningen. Som Nordh framhållit (a.a. s 31) är det dessutom av flera skäl en onödig omgång att, efter en frikännande dom på formella grunder, åklagaren överklagar och justerar gärningsbeskrivningen i hovrätten. Skyldigheten att utöva materiell processledning har ju i än högre grad ålegat hovrätten. Det har i vart fall då varit tydligt att tingsrätten ansåg det möjligt att tolka en gärningsbeskrivning på det sätt den gjort. Det har dessutom varit tydligt att det funnits en väsentlig skillnad mellan hur gärningsbeskrivningen varit utformad och att åklagaren ansåg det möjligt att döma AA som tingsrätten gjort. Den motsägelse som funnits här har uppenbarligen inte lyfts.

Frågan om när och hur rätten ska utöva materiell processledning är inte helt enkel att besvara. Att i efterhand bedöma frågan är en helt annan sak än att i skarpt läge alltid fatta rätt beslut. Även om förhållandet mellan uttrycket *tillsammans och i samförstånd* och ett samtidigt konkretiserat gärningspåstående skulle vara ett annat än det CC utgått från, anser jag inte att det finns anledning att rikta kritik mot honom.

Jag anser således sammanfattningsvis att det inte finns skäl för JO att nu i efterhand rikta kritik mot CC för hans handläggning av åtalet mot AA I detta sammanhang vill jag understryka att CC under lång tid varit misstänkt för tjänstefel. Betydelsen av detta för honom bör även det vägas in vid den bedömning JO avser att göra.

CC uppgav följande:

Frågan om AA är dömd för annan gärning än åklagaren yrkat ansvar för

Det är min uppfattning att AA dömdes för just det rån han stod åtalad för, även om han kunnat ha en annan roll än den som påstods i åtalet.

Jag har i anslutning till de polisförhör som hållits med mig i tjänstefelsärendet upprättat två promemorior där jag bl.a. klargjort att AA inte är dömd för att ha fört flyktbilen, d.v.s. det moment som enligt JO anses vara annan gärning än själva rånet. AA är dömd som en av de fyra gärningsmännen utan att hans roll blivit helt klarlagd, allt med stöd av åklagarens generella påstående om att han begått rånet *tillsammans och i samförstånd* med de tre andra personerna i sällskapet.

Med hänvisning till mina promemorior vill jag sammanfattningsvis framhålla följande.

I målet åtalades AA och ytterligare en person för att ha begått rånet tillsammans och i samförstånd med två andra, oidentifierade, personer. Detta uppfattades som ett generellt påstående härom, som tingsrätten var tvungen att ytterst pröva. I gärningsbeskrivningen angavs också hur åklagaren tänkt sig att de olika rollerna sett ut. AA hade utfört själva rånet medan den medåtalade personen hade hållit vakt. Samtliga rekvisit för rånet fanns med i gärningsbeskrivningen och det fanns en kombination av individuella moment, där AA kopplats till vissa rekvisit för rånet, och ett påstående om generellt ansvar (*tillsammans och i samförstånd*) såvitt avser densamme.

Vad som förekom vid huvudförhandlingen kan svårligen återskapas för en utomstående betraktare. Min upplevelse kan bekräftas av beviseman för förhörspersonerna och av videoinspelade förhör i den mån dessa nu finns att tillgå. Endast en mindre del av förhandlingen berörde själva rånet. Utöver förevisandet av övervakningsbilder från butiken hölls ett förhållandevis kort förhör med butiksbiträdet. Den övervägande delen av förhandlingen handlade om hur de fyra personerna var tillsammans och planerade rånet. Många frågor

ställdes om planeringen av rånet och i vilken AA ingick. Den medåtalade personen hade en längre berättelse härom och tre vittnen hördes om rånarnas förehavanden på planeringsstadiet fram till bara några timmar innan rånet begicks. Ett vittne berättade om när två personer, direkt efter rånet, lämnade platsen i flyktbilen och den medåtalade berättade om vad som hände då det slutna sällskapet om fyra personer sammanstrålade efter rånet.

Av den medåtalade personens trovärdiga berättelse framgick att AA ledde den omfattande planeringen av rånet. Berättelsen stöddes av annan bevisning. Bl.a. fanns en bild på AA då han samma dag som rånet begicks i en butik i Norrköping införskaffade ett föremål, sannolikt den yxa som användes vid rånet. AA:s fingeravtryck fanns också på ett kvitto avseende ett badhusbesök som kunde knytas till tid och plats för tillgreppet av flyktbilen.

Det framkom att de fyra personerna hade delat upp sig parvis då rånet begicks. Två av dem, bl.a. den medåtalade personen, befann sig i en närliggande butik medan de andra två var aktiva och hade en mera central roll. En av dem utförde maskerad själva rånet medan den andre körde rånaren och rånbytet från platsen. Efter rånet sammanstrålade, som sagt, de fyra personerna för att sedan tillsammans bege sig tillbaka till Stockholmsområdet där de kom från.

Genom bevisningen var det ställt utom rimligt tvivel att AA tillhörde det slutna sällskap om fyra personer som planerade rånet, att AA hade en ledande roll vid planeringen av rånet och att AA var en av de fyra gärningsmän som efter en veckas planering utförde rånet tillsammans och i samförstånd med varandra. Den medåtalade personens förehavanden betraktades som medhjälp.

Det fanns mycket starka skäl för åklagarens påstående om att det var AA som utförde själva rånet. Eftersom teknisk bevisning saknades och då två av rånarna var oidentifierade fanns det ett beaktansvärt utrymme för att AA bytt plats med den som förde flyktbilen. AA dömdes som gärningsman för rånet utan att hans faktiska roll, antingen som rånare i butiken eller som förare av flyktbilen, var helt klarlagd. Det kunde uteslutas att AA befann sig tillsammans med den medåtalade personen i den närliggande butiken och även att en annan person, utanför det slutna sällskapet, utförde själva rånet. Däremot kunde det vara en annan i sällskapet än AA, nämligen den så kallade turken och ingen annan, som utförde själva rånet.

AA dömdes alltså inte för att faktiskt ha fört flyktbilen och inte heller för att faktiskt ha utfört själva rånet. De två gärningsmännens roller lämnades i stället öppna i domen. I tingsrättens domskäl anges, i linje härmed, ett förbehåll om att de båda aktiva rollerna inte kunnat klarläggas (se särskilt sista meningen i andra stycket, sidan 10 i domen). Förutsättningar fanns ändå att döma AA som i vart fall medgärningsman, allt enligt åklagarens generella påstående om att rånet begåtts tillsammans och i samförstånd med de andra. Det för AA mildaste medverkansalternativet beaktades också vid straffmätningen. Detta ansvar följde alltså av att AA intagit en ledande roll vid planeringen av rånet och av att han haft en central och aktiv roll vid genomförandet av rånet.

Att bevisningen inte räckte för åklagarens individualiserade påstående om att AA utförde ett av momenten, d.v.s. själva rånet, utgjorde inget hinder för att i nästa steg pröva frågan om ansvar i enlighet med det generella påståendet om att rånet begåtts tillsammans och i samförstånd med andra. Detta ligger inom ramen för åtalet, anser jag.

Min ovan nämnda uppfattning bygger i huvudsak på följande.

Begreppet *tillsammans och i samförstånd* är en förhållandevis ny form av gärningsmannaskap där ansvar kan utdömas även om de inblandade personernas roller inte kunnat klarläggas. Åklagare brukar ofta använda nämnda begrepp i fall där det inte går att ange vem som gjort vad. Se bl.a. Dag Victor – Den åtalade gärningen, s. 246 f.

Frågan om ett sådant ansvar har överlämnats till rättstillämpningen. Det saknas tydlig lagreglering och Högsta domstolen har ännu inte uttalat hur gärningsbeskrivningar ska tolkas när det finns både ett generellt påstående om brott som begåtts tillsammans och i samförstånd och närmare individualiserade moment som varit nödvändiga för att begå brottet. De fall som finns, bl.a. det som hovrätten hänvisat till, berör själva grundprincipen som kommit till uttryck i litteraturen – inte alls problematiken kring synen på påståenden om att brott begåtts tillsammans och i samförstånd.

Däremot finns det ett antal rättsfall som visar att möjlighet finns att döma till ansvar utan att rollerna kunnat klarläggas. I rättsfallet NJA 2006 s 535 (Akallarånet) uttalades inget hinder i sig mot en sådan prövning trots att åklagarens individualiserade moment inte ansågs vara styrkta. Dock ansågs denna möjlighet inte kunna tillämpas eftersom det inte varit utrett att personen deltagit vid genomförandet av brottet.

Stöd för min ståndpunkt ges också i Högsta domstolens avgörande den 1 oktober 2014 i mål Ö 4417-12. Även Riksåklagarens svarsskrivelse, daterad 2014-09-01, i Högsta domstolens mål B 5390-13 ger ett visst stöd. Riksåklagaren pekar där på oenhetligheten i praxis när det gäller tolkningar av gärningsbeskrivningar och behovet av prejudikat när det gäller sådan tolkning, särskilt i förhållande till art. 6 i Europakonventionen och Europadomstolens praxis.

Att åklagaren individualiserat rollerna är självklart bra. Då vet de åtalade personerna vad de i första hand ska inrikta sitt försvar på. Försvaret måste ändå räkna med att det generella påståendet prövas i nästa steg i händelse av att de individualiserade momenten inte styrkts. Detta ter sig rätt naturligt i ett fall då rånaren är maskerad och då två av gärningsmännen inte kunnat identifieras (Jfr det ovan nämnda rättsfallet). De åtalade personerna kan inte anses ha betagits sin möjlighet till försvar så länge alla omständigheter som utredningen kunnat visa kring brottet lagts fram vid huvudförhandlingen.

Åklagaren kan med fördel vara tydlig i sin gärningsbeskrivning om att rätten ska pröva de individualiserade momenten först och, i andra hand, det generella påståendet om tillsammans och i samförstånd. Ett exempel på detta är rättsfallet NJA 2010 s. 485. Men jag är av uppfattningen att det inte är ett absolut krav eftersom rätten alltid av rättssäkerhetsskäl först söker klarlägga de olika rollerna, momenten kopplat till person, oavsett hur åklagaren utformat åtalet.

Frågan om materiell processledning bort utövas i tingsrätten

Vid huvudförhandlingen uppfattade jag inte att det hos parterna fanns oklarheter om vad åtalet avsåg. Det generella ansvaret fanns, som sagt, med i åtalet. Att åklagaren i sin slutplädering inriktade sig på förstahandsyrkandet (det individuella momentet) och inte uppehöll sig så mycket vid det generella ansvaret (tillsammans och i samförstånd) är för mig inte särskilt konstigt. Det kan mycket väl bero på taktik. Så torde även gälla försvaret. Vad jag förstod stod åklagaren fast vid att de fyra personerna hade planerat och begått rånet tillsammans och i samförstånd.

Som angetts ovan handlade den övervägande delen av förhandlingen om hur de fyra personerna var tillsammans och planerade rånet. Även vad som inträffade efter rånet, då de fyra sammanstrålade, avhandlades. Det framgick att fråga var om ett välplanerat rån, som AA hade en aktiv del i, och där förändret av flyktbilen var ett nödvändigt moment för att rånet skulle kunna genomföras.

Jag anser att det har stått klart för AA att han inte behövde försvara sig bara mot påståendet om att han utförde själva rånet utan även mot vad som tydligt framkom om hans aktiva del i planeringen av rånet. Jag anser också att han måste ha förstått att fråga dessutom var om en ansvarsprövning där rollerna inte kunnat klarläggas. Att momentet med flyktbilen inte fanns uttryckligen angivet i gärningsbeskrivningen anser jag inte vara nödvändigt. Detta moment, som ligger mycket nära det händelseförlopp som konstituerar den brottsliga gärningen,

avhandlades vid förhandlingen. Även om jag hade påpekat att möjlighet fanns att döma på det sätt som gjordes har jag svårt att tro att inriktningen av försvaret hade blivit annorlunda. Det bör i sammanhanget särskilt noteras att AA:s inställning var att han överhuvudtaget inte befunnit sig på brottsplatsen.

Med detta vill jag säga att AA i gärningsbeskrivningen och vid förhandlingen, i linje med vad artikel 6 i Europakonventionen föreskriver, i detalj underrättats om innebörden av och grunden för anklagelsen mot honom. Domen har inte heller baserats på något för AA överraskande moment som han inte har haft möjlighet att försvara sig mot.

Varken försvararen eller åklagaren har i skrivelser till hovrätten reagerat på att tingsrätten i sin bedömning lämnat gärningsmännens roller öppna, vilket talar för att det hos dem inte funnits någon oklarhet i frågan. Det tog nästan tre veckor innan AA överklagade domen genom sin försvarare. Inget nämndes om att AA dömts på felaktiga grunder eller på något annat överraskande sätt. Inget frifotsyrkande framställdes. Åklagaren anförde i sin tur i sin svarsskrivelse till hovrätten att tingsrätten gjort en rätt bedömning i ansvarsfrågan.

Hovrätten, som förfogat över häktningsfrågan efter överklagandet, har inte heller under beredningen av målet funnit skäl att självmant vidta åtgärder i anledning av att AA, enligt hovrättens uppfattning, blivit dömd för annan gärning än den som angetts i åtalet.

Jag är alltså av uppfattningen att det inte funnits någon oklarhet hos parterna som bort undanröjas genom materiell processledning. Även om det hade funnits en sådan oklarhet är det ingalunda självklart att materiell processledning bort utövas. Hovrättens hantering av den oklarhet som uppenbart fanns i hovrätten är ett exempel på hur svårt det kan vara att avgöra när materiell processledning bör utövas.

Med hänsyn till vad sålunda anförts i det ovanstående anser jag att det saknas anledning att överhuvudtaget rikta kritik mot min handläggning av målet.

Bedömning

Regler i rättegångsbalken och Europakonventionen

I 30 kap. 3 § rättegångsbalken anges som huvudregel att en dom i ett brottmål inte får avse någon annan gärning än den som det har förts talan om i behörig ordning. I ett mål om allmänt åtal beskriver åklagaren gärningen i den gärningsbeskrivning som är en del av hans eller hennes stämningsansökan.

Ett viktigt skäl till att rätten inte får döma över något som ingen har fört talan om är naturligtvis att den tilltalade ska veta vad han eller hon ska försvara sig mot. Samma skäl ligger bakom Europakonventionens regel om att var och en som anklagas för brott har rätt att i detalj underrättas om innebörden av och grunden för anklagelsen mot honom eller henne och att få tillräcklig tid och möjlighet att förbereda sitt försvar.

Medgärningsmannaskap

Åklagarens gärningsbeskrivning inleds med ett påstående om att DD och AA rånat en butik tillsammans och i samförstånd med andra personer. Det är alltså fråga om vad som i straffrätten kallas för medgärningsmannaskap. Denna form av gärningsmannaskap kännetecknas av att det inte är en person som ensam uppfyller brottsrekvisiten utan det är flera personer som har hjälpts åt. Vid ett bankrån kan det exempelvis stå klart att en av de inblandade har tillgripit

pengarna, en har hotat personal och kunder och en har stått vakt med skjutvapen vid en flyktbil omedelbart utanför banklokalen. Att det inte går att fastställa vem som har gjort vad utesluter i ett sådant fall inte att samtliga döms som gärningsmän för rån (se Victor, Den åtalade gärningen – några tankar om utformningen av gärningsbeskrivningar, i 35 års utredande, en vänbok till Erland Aspelin, s. 247).

Åklagarens påståenden i gärningsbeskrivningen

Den gärningsbeskrivning som Norrköpings tingsrätt hade att ta ställning till är inte lättillgänglig. Först påstods att ett antal personer, däribland AA och den medtilltalade DD, hade begått brottet tillsammans och i samförstånd. Därefter påstods att AA hade hotat målsäganden inne i butiken. Det framgick vidare att guldföremål hade tillgripits, men det framgick inte uttryckligen vem av de inblandade som påstods ha tillgripit dem. DD och en annan person påstods ha hållit vakt. Slutligen påstods att DD hade deltagit i planeringen av rånet.

Sammanfattningsvis påstod åklagaren alltså följande beträffande AA:

1. Han hade tillsammans och i samförstånd med andra stulit guldföremål genom hot.
2. Han hade hotat målsäganden i butiken.

Tingsrättens dom

I sin dom analyserade tingsrätten först om det fanns tillräcklig bevisning för att AA hade utfört själva rånet i butiken. Tingsrätten kom fram till att det fanns en beaktansvärd risk för att det kunde vara en annan inblandad person och inte AA som hade utfört själva rånet.

Därefter konstaterade tingsrätten att det av ett vittnesmål framgick att rånaren flydde till ett garage och satte sig i baksätet på en bil som med en rivstart lämnade platsen. Tingsrätten drog slutsatsen att AA, om han inte varit rånaren, måste ha varit den person som förde flyktbilen från brottsplatsen. Detta moment hade enligt tingsrätten utöver planeringen av rånet varit nödvändigt för brottets utförande. Tingsrätten slutförde resonemanget genom att konstatera att med förbehåll för att deras båda roller inte kunnat klarläggas var AA en av gärningsmännen. I domslutet dömde tingsrätten AA för rån till två års fängelse.

Kan man döma så?

Tingsrätten dömde alltså AA för att *antingen* ha varit inne i butiken och rånat den *eller* för att ha kört flyktbilen. Och det är en tänkbar lösning enligt den straffrättsliga läran om medgärningsmannaskap. Men vad det nu är fråga om är inte tingsrättens straffrättsliga bedömning utan dess tillämpning av 30 kap. 3 § rättegångsbalken. Och enligt den bestämmelsen fick tingsrätten inte döma AA för någon annan gärning än den som han hade åtalats för.

CC har utförligt argumenterat för att Norrköpings tingsrätts prövning stämmer med regleringen i 30 kap. 3 § rättegångsbalken. Enligt CC har prövningen gått till så att rätten först tagit ställning till de individualiserade momenten, i detta fall påståendena att AA varit inne i butiken och utfört själva rånet. När dessa moment inte blivit styrkta har rätten haft att pröva det generella påståendet, att gärningen utförts tillsammans och i samförstånd med andra. Inom ramen för detta generella påstående skulle rätten alltså enligt CC:s uppfattning kunna pröva om AA hade medverkat genom att köra en flyktbil även om detta inte uttryckligen påstås av åklagaren.

Jag delar inte CC:s uppfattning. Gärningsbeskrivningen innehåller inget påstående om att någon av gärningsmännen hade kört en flyktbil. Tingsrättens dom, där AA dömts för att *antingen* ha varit inne i butiken och rånat den *eller* kört flyktbilen, avser alltså en annan gärning än den som åklagaren åtalade honom för. Domen strider därför mot 30 kap. 3 § första meningen rättegångsbalken.

CC var tingsrättens ordförande. Han förtjänar kritik för den felaktiga hanteringen av åtalet mot AA.

Ärendet avslutas.